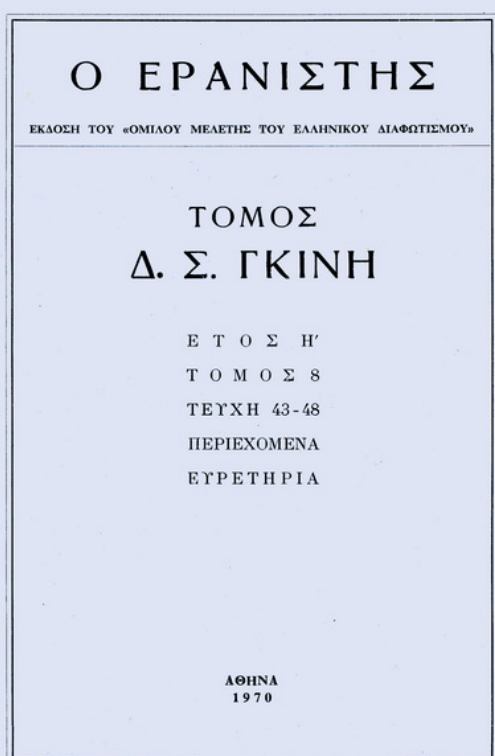

The Gleaner

Vol 8 (1970)

In Honour of D. S. Ginis

Η ανώνυμη «Notice sur l'état actuel de la Turquie» (1821) έργο του Κων. Πολυχρονιάδη

Λουκία Δρούλια

doi: [10.12681/er.9940](https://doi.org/10.12681/er.9940)

Copyright © 2016, Λουκία Δρούλια

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Δρούλια Λ. (2016). Η ανώνυμη «Notice sur l'état actuel de la Turquie» (1821) έργο του Κων. Πολυχρονιάδη. *The Gleaner*, 8, 324–328. <https://doi.org/10.12681/er.9940>

Η ΑΝΩΝΥΜΗ «NOTICE SUR L'ETAT ACTUEL DE LA TURQUIE» (1821) ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΚΩΝ. ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΑΔΗ

Ἀνάμεσα στὰ πολυπληθῆ ξενόγλωσσα φυλλάδια καὶ ἄρθρα ποὺ δημοσίευσαν οἱ Ἕλληνες γιὰ νὰ δικαιολογήσουν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐμψυχώσουν τὸν ἀγώνα τους στὰ 1821 ἐντάσσονται καὶ ὅσα μὲ ἀναλυτικὲς περιγραφές, ἐνισχυμένες μάλιστα μὲ ποικίλα δημογραφικὰ στοιχεῖα, παρουσιάζουν στὸ εὐρωπαϊκὸ κοινὸ τὶς συνθήκες κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες ζοῦσαν οἱ λαοὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

Ἡδὴ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ ἐπανάσταση γίνεται φανερὴ ἡ προσπάθεια πολλῶν Ἑλλήνων, βασικὴ ἀφετηρία τῆς ὁποίας ἦταν τὸ προδρομικὸ «Ὑπόμνημα περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἑλλάδι»¹ τοῦ Κοραῆ, νὰ ἐνημερώσουν τοὺς ἐλεύθερους λαοὺς γιὰ τὴν σύγχρονη ἐλληνικὴ πραγματικότητα, γιὰ τὸν ὑπόδουλο δηλαδὴ λαὸ ὁ ὁποῖος, μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας του καὶ τὴν ὁλοένα αὐξανόμενη δυνατότητα παιδείας, προετοιμαζόταν ν' ἀποτινάξει τὸν βαρὺ ὀθωμανικὸ ζυγό.

Στὴν ἀρκετὰ πλούσια βιβλιογραφία ὑπομνημάτων καὶ ἄρθρων τοῦ 1820 καὶ 1821 μὲ θέμα τὴν «παροῦσα κατάσταση τῆς Ἑλλάδος» (l'état actuel de la Grèce) ἀνήκουν καὶ πολλὰ ἀπ' ὅσα πραγματεύονται τὴν «παροῦσα κατάσταση» τῆς Τουρκίας καὶ τῶν σχέσεών της μὲ τὶς δυτικο-εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις. Γιατὶ σ' αὐτά, μὲ ὀρθολογιστικὰ ἐπιχειρήματα, χωρὶς συναισθηματισμούς, ἐπισημαίνονται τὰ μειονεκτήματα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ὑπογραμμίζεται ἡ ἀδυναμία της ν' ἀνταποκριθῇ στὰ οἰκονομικὰ καὶ ἐμπορικὰ συμφέροντα τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης στὴν Ἀνατολή. Ἀνώνυμα τὶς πιὸ πολλὰς φορὲς τὰ συγγράμματα αὐτά, ἐντασσόμενα σ' ἓνα σύνολο, ἐκφράζουν τὰ πνευματικὰ ρεύματα καὶ τάσεις τῆς ἐποχῆς τους· ὥστόσο, δημιουργοῦν βιβλιογραφικὲς δυσκολίες οἱ ὁποῖες παρεμποδίζουν τὸν ἐρευνητὴ νὰ σχηματίσῃ τὴν πλήρη εἰκόνα τῆς δραστηριότητος τοῦ συντάκτη τους.

Στὰ κείμενα αὐτά ὅσα κυκλοφόρησαν ἀνώνυμα στὶς ἀρχὲς τοῦ

1. Μὲ αὐτὸν τὸν τίτλο, ὁ Ἀθ. Κων-
σταντινίδης ἐδημοσίευσε τὸ 1853 τὴν
ἐλληνικὴ μετάφραση τοῦ «Mémoire actu-

el de la civilisation dans la Grèce...»
(1803) τοῦ Κοραῆ.

Ἀγώνα, ἀνήκει ἓνα γαλλικὸ φυλλάδιο μὲ τίτλο *Notice sur l'état actuel de la Turquie considérée sous les rapports commerciaux et politiques avec l'Angleterre*. A Londres, 1821, καὶ ἡ ἀγγλική του μετάφραση, *Remarks on the present state of Turkey, considered in its commercial and political relation with England*, London 1821². Καὶ τὰ δύο τυπωμένα στὸ Λονδίνο, στὸ ἴδιο τυπογραφεῖο³, μὲ χρονολογία 1821, θὰ πρέπει ν' ἀποδοθοῦν στὸν Κων. Πολυχρονιαάδη, τὸν συντάκτη τοῦ ἀνωνύμου ἐπίσης φυλλαδίου *Considérations sur la guerre actuelle entre les Grecs et les Turcs*, par un Grec. Paris 1821⁴: δύο μνεῖες ἀπὸ ἐπιστολὲς τοῦ ἴδιου τοῦ Πολυχρονιαάδη μᾶς ὁδηγοῦν πρὸς αὐτὸ τὸ συμπέρασμα.

Σ' ἐπιστολὴ τοῦ ἀπὸ τὴν Πίζα πρὸς τὸν Γεώργιο Πρατῆδη, στίς 19/1 Δεκεμβρίου 1821 σημειώνει: «*Προχθὲς τῇ ἡμέρᾳ 19 Νοεμβρίου ἐτελείωσα τὴν πρὸς σὲ ἐκτεταμένην μου ἐπιστολήν καὶ τὴν ἐσυνώδευσα μὲ τὴν φυλλάδα μου περὶ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων μὲ ἓν Σάλπισμα Πολεμιστῆριον δευτέρας ἐκδόσεως, μὲ μίαν Γαλλογραικικὴν ὥδην καὶ μὲ μίαν διατριβὴν τοῦ Κλονάρη περὶ τῆς τουρκικῆς νομοθεσίας, ἔτι δὲ καὶ μὲ μίαν Notice τὴν ὁποίαν ἐτυπώσαμεν ἢ μᾶλλον ἐτύπωσαν χωρὶς τὴν θέλησίν μας εἰς τὴν Λόνδραν καὶ τῆς ὁποίας ἔκαμαν συγχρόνως καὶ τὴν εἰς ἀγγλικὸν μετάφρασιν*»⁵.

Ἐπίσης σὲ ἄλλη τοῦ ἐπιστολῇ ἀπὸ τὴν Πίζα πρὸς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντη, στίς 5 Ἰανουαρίου 1822, ἀναφέρεται καὶ πάλι στὰ ἀνώνυμα φυλλάδιά του: «*... ἰδοὺ σᾶς πέμπω δύο φυλλάδιά μου, τὸ ἐν τῶν ὁποίων ἐτύπωσεν ἀγγλιστὶ καὶ γαλλιστὶ εἰς Λόνδραν ὁ κοινὸς ἤδη φίλος κύριος Ἡπειτῆς, καὶ τὸ ἄλλο ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ Παρίσιον κατὰ ζήτησιν καὶ παρακίνησιν τῶν φιλελλήνων ὁμογενῶν καὶ ἀλλογενῶν*»⁶.

Ἀπὸ χρονολογημένες ἐπιστολὲς τοῦ Κοραῆ καὶ τοῦ Κοντοσταύλου

2. Τὰ δύο αὐτὰ φυλλάδια θὰ ἀναφέρονται ἐδῶ στὸ ἐξῆς ὡς «*ὑπόμνημα*» ἢ *Notice* τοῦ Πολυχρονιαάδη γιὰ ν' ἀποφεύγεται ἡ ἐπανάληψη τῶν τίτλων.

3. G. Schultze, imprimeur, 13 Poland street, Londres.

4. Πρβλ. Α. Δροῦλια, «*Ἡ δικαίωση τοῦ ἀγώνα στὰ ξενόγλωσσα ἑλληνικά κείμενα τοῦ 1821*», περ. «*Νέα Ἑστία*», τόμ. 88, τχ. 1043, Χριστούγεννα 1970, σ. 290-291.

5. Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλ. Μαρουκορδάτου, ἔκδ. Ἑμμ. Πρωτοψάλτης, στὰ Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας τῆς Ἀκαδημίας, τόμ. Ε', τχ. Ι, Ἀθῆναι 1963, σ. 82. Πρβλ. ἐπίσης Ἀν. Δ. Λιγνάδη, *Τὸ πρῶτον δάνειον τῆς ἀνεξαρτησίας*, Ἀθῆναι 1970, σ. 131 (ἔπου ἡ *Notice* ἀποδίδεται στὸν Χριστόδουλο Κλονάρη).

6. Φ.Κ. Μπουμπουλίδου, *Εἰδήσεις καὶ κρίσεις περὶ τοῦ ἀγῶνος 1821-1824*, ΔΙΕΕΕ 12 (1957 - 1958), σ. 24.

γνωρίζουμε ὅτι ὁ Ἡπίτης βρισκόταν στὸ Λονδίνο στὰ μέσα Ἰουλίου⁷. τότε ἀσφαλῶς τυπώθηκε τὸ ὑπόμνημα τοῦ Πολυχροσιάδη⁸. Ἀλλωστε καὶ ὁ Κοντόσταυλος γράφοντας στὸν Ἡπίτη στὸ Παρίσι, στίς 25 Ἰουλίου, τὸν πληροφορεῖ ὅτι: «*Αὔριον κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Mons de Rosset ἐλπίζω ἀφεύκτως νὰ τελειώσῃ ἡ Γαλλικὴ φυλλάδα, μεθ' αὔριον ἐλπίζω νὰ τελειώσῃ καὶ ἡ μετάφρασις τῆς Γερμανικῆς*»⁹.

Ἡ πληροφορία αὐτὴ τοῦ Κοντοσταύλου καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Πολυχροσιάδη ὅτι «ἐτύπωσαν (τὴν Notice) χωρὶς τὴν θέλησίν μας» φανερῶνουν τὴν ἐπιμονὴ καὶ μέριμνα τοῦ Ἡπίτη γιὰ νὰ τυπωθοῦν καὶ νὰ κυκλοφορήσουν φυλλάδια μὲ φιλελληνικὸ περιεχόμενο, μέριμνα τὴν ὁποῖαν ἐξάγει καὶ ὁ Ἰ. Φιλήμων¹⁰.

Ἄν ὥστόσο μπορεῖ νὰ καθορισθῇ ἀκριβῶς ἡ χρονολογία ποὺ τυπώθηκε τὸ ὑπόμνημα αὐτὸ τοῦ Πολυχροσιάδη, Ἰούλιος 1821, δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο μὲ τὸν καθορισμὸ τοῦ χρόνου ποὺ συντάχθηκε¹¹. Παρόλο λοιπὸν

7. Σ.Β. Κουγέα, *Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ Κοραῆ καὶ πρὸς Κοραῆν*, περ. «Ἑλληνικά», 11 (1939), σ. 309.

8. Ἴσως ἡ ἔρευνα στὸ Ἀρχεῖο Ἡπίτη καὶ τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ἑλληνικοῦ Κομιτάτου τοῦ Λονδίνου, τὰ ὁποῖα ἀπόκεινται στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη θὰ προσέφερε πρόσθετες (πρβλ. Κουγέα ἑ.ἀ.) καὶ θετικὲς πληροφορίες γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τῶν παραπάνω φυλλαδίων, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλη τὴν φιλελληνικὴ ἐκδοτικὴ κίνηση. Δυστυχῶς ὅμως, παρόλες τίς ἐπανειλημμένες προσπάθειές μου, δὲν κατάρθωσα νὰ ἐργασθῶ στὸ Τμῆμα Χειρογράφων τῆς Ε.Β.Ε., τὸ ὁποῖον παραμένει κλειστό.

9. Κουγέα, ἑ.ἀ., σ. 315. Μὲ «γαλλικὴ φυλλάδα» θὰ ἔννοῃ τὴν Notice αὐτὴ τοῦ Πολυχροσιάδη. Ὅσο γιὰ τὴν μετάφραση τῆς γερμανικῆς ἴσως ἀναφέρεται στὸ γερμανικὸ φυλλάδιον *Die Sache der Griechen, die Sache Europas*, Λειψία 1821, τὸ ὁποῖο μεταφράσθηκε καὶ ἀγγλικά μὲ τὸν τίτλο: *The cause of Greece, the cause of Europe. Translated from the German, London 1821*. Συντάκτης τοῦ κειμένου αὐ-

τοῦ θεωρήθηκε ὁ καθηγητὴς W. T. Krug· ὥστόσο στὸν Κατάλογο τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου ἀναγράφεται ὡς συγγραφέας τοῦ ὁ H. G. Tzschirner. Πολὺ πιθανὸ ὁ Ἡπίτης νὰ ἔφερε μαζί του τὸ γερμανικὸ αὐτὸ φυλλάδιον ἀπὸ τὴν Γερμανία, ὅπου εἶχε γνωρίσει καὶ τὸν Krug καὶ τοὺς ἄλλους φιλέλληνες συμπατριῶτες του, πρβλ. Ἰω. Φιλήμονος, *Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*, Ἀθήναι 1859, τόμ. Β', σ. 94-95.

10. Φιλήμονος, ἑ.ἀ., σ. 96. Πρβλ. Γ. Λαῖου, *Ὁ Φιλικὸς Πέτρος Ἡπίτης πέφτει στὴν παγίδα τῆς αὐστριακῆς διπλωματίας (1820)*, περ. «Ἐπιθ. Τέχνης», Ἀπρ. 1956, σ. 309, ὅπου ὁ Ἡπίτης σ' ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν αὐστριακὸν πρεσβευτὴ στὴν Πετρούπολη Λεπτζέλτερν γράφει: «Σὰς στέλνω ἕνα ἔντυπο φυλλάδιον καὶ τέσσερα παράσημα καὶ σὰς ὑπόσχομαι ὅτι μόλις ἡ Ἑλλὰς ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της θὰ σὰς στείλω καὶ ἄλλα...»

11. Γιὰ τὸ φυλλάδιόν του *Considerations sur la guerre actuelle entre les Grecs et les Turcs* ὁ Πολυχροσιάδης σημειώνει στὸ ὑστερόγραφο ὅτι τελείωσε νὰ τὸ συν-

ὅτι τὸ περιεχόμενό του θὰ μπορούσε νὰ ἐνταχθῇ στὰ προεπαναστατικὰ κείμενα τοῦ εἴδους, ὅπου ἐξετάζονται προβλήματα δημογραφικά, οἰκονομικά κ.ἄ. τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, φράσεις ὅπως «...cette malheureuse nation a retrempe son caractère par ses malheurs, et elle a enfin osé lever la tête contre ses oppresseurs»¹² φανερῶνουν ὅτι ἡ ἐξέγερση τῶν Ἑλλήνων εἶχε ἤδη ἐκδηλωθῇ, ἴσως, τότε ἀκόμα, μόνο μὲ τὰ γεγονότα τῆς Μολδοβλαχίας. Ἐπὶ οἱ συντάκτες, εἴτε γιατί δὲν ἦταν ἀκόμα σὲ θέση νὰ γνωρίζη τὴν ἐξέλιξη τῶν ἐπαναστατικῶν κινήσεων, εἴτε γιατί ἀποτεινόμενος κυρίως πρὸς τὸ ψυχραίμο ἀγγλικὸ κοινὸ προτίμησε νὰ ἀπευθυνθῇ στὴ λογικὴ καὶ τὸ συμφέρον, διατηρεῖ τὴν ἀνωνυμία του καὶ χρησιμοποιεῖ ἥπιο καὶ χαμηλὸ τόνο στὶς ἐκφράσεις.

Ὅσο γιὰ τὴν ἀγγλικὴ μετάφραση τῆς Notice, δὲν μαρτυρεῖται ποῖος τὴν ἐπιμελήθηκε. Φυσικά, θὰ πρέπει ν' ἀναζητηθῇ ἀνάμεσα στοὺς Χίους ἢ ἄλλους Ἑλληνες ὅσοι ἔδρασαν τότε στὸ Λονδίνο γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγώνα¹³.

Μὲ τὴν προσγραφὴ λοιπὸν τοῦ κειμένου αὐτοῦ στὸν Κων. Πολυχρονιάδη, ἡ ἐλληνικὴ βιβλιογραφία τοῦ φιλελληνισμοῦ πλουτίζεται μὲ δύο ἀκόμα ξενόγλωσσα φυλλάδια. Παράλληλα, ἀποκτοῦμε μιὰ πληρέστερη

τάση στὰ μέσα Ἰουλίου. Τὴν ἴδια ἐποχὴ θὰ μετέφρασε ἐλληνικά τὰ προλεγόμενα τοῦ Guerrier de Dumast στὴν γαλλικὴ ἔκδοση τοῦ κοραϊκοῦ φυλλαδίου «Σάλπισμα πολεμιστῆριον». Ἡ μετάφραση αὐτὴ δημοσιεύθηκε στὴν δευτέρη ἐλληνικὴ ἔκδοση τοῦ «Σαλπίσματος πολεμιστηρίου» στὰ 1821, βλ. Ἀρχ. Μαυροκορδάτου, ἔ.ἄ., σ. 82. Πρβλ. ἐπίσης Ἀπ. Β. Δασκαλάκη, Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῖς καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων, Ἀθήναι 1965, ὅπου ὅμως στὶς σσ. 357 καὶ 363 σημειώνεται ὡς μεταφραστὴς τῶν προλεγόμενων ὁ Κων. Πιτζιπιός.

12. Βλ. Notice sur l'état actuel de la Turquie..., ἔ.ἄ., σ. 12. Δὲν θὰ ἀναλύσουμε ἐδῶ τὸ περιεχόμενον τοῦ κειμένου, ἀπ' ὅπου ὠστόσο, σὲ παραλληλισμὸ μὲ ἄλλα κείμενα τοῦ ἴδιου συγ-

γραφέα, θὰ ἦταν δυνατό ν' ἀντληθοῦν πρόσθετα ἐπιχειρήματά γιὰ τὴν ἀπόδοση τοῦ φυλλαδίου αὐτοῦ στὸν Πολυχρονιάδη.

13. Ἀνάμεσα στὰ ὀνόματα τῶν Ἀλ. Κοντοσταύλου, Ἰω. Μαυροκορδάτου, Ν. Ράλλη, ἴσως θὰ μπορούσε νὰ προκριθῇ τὸ ὄνομα τοῦ λογίου Δημ. Σχινᾶ, ὁ ὁποῖος, ἀπὸ τοὺς πρώτους κιόλας μῆνες, ἐκδηλώνει ἔντονο ἐνδιαφέρον καὶ ἀρθρογραφεῖ σχετικὰ μὲ τὸ ἐλληνικὸ θέμα. Ὁ ἴδιος δημοσίευσε ἀγγλικά στὰ 1823 τὸ ἄρθρο τοῦ ἀδελφοῦ του Μιχαὴλ μὲ τίτλο The Provisional Constitution of Greece... βλ. Ἐλένης Μπελιᾶ, Οἱ λόγιοι ἀδελφοὶ Δημήτριος καὶ Μιχαὴλ Γεωργίου Σχινᾶ, ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περ. «Μνημοσύνη», Β' (1969) σ. 193-194.

εἰκόνα τῆς συγγραφικῆς δραστηριότητος τοῦ Πολυχρονιάδου ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος¹⁴.

Λουκία Δρούλια

14. Ἡ κ. Αἰκατερίνη Κουμαριανοῦ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ ἀνακοινώσῃ ὅτι, ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ Ἰω. Πολυχρονιάδου, ἀδελφοῦ τοῦ Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Κων. Νικολόπουλο, στὶς 13/25 Ἰουλίου 1838, ἐξακριβώνεται πὼς συντάκτης τοῦ ἀνωνύμου ἄρθρου *Mémoire sur les différens peuples qui habitent la Tur-*

quie d'Europe, par M.P. ... natif de ce pays στὶς «Nouvelles Annales des Voyages, de la Géographie et de l'Histoire» (τόμ. VI, 1820, σσ. 155-173, τόμ. VII, 1820, σσ. 51-81, τόμ. X, 1821, σσ. 120-139) ἦταν καὶ πάλι ὁ Κων. Πολυχρονιάδης.